Predicile lui Petru Maior, un moment de referinţă în evoluţia discursului omiletic românesc

Vasile D. ŢÂRA

L'œuvre homilétique de Petru Maior a contribué de manière décisive au renouvellement et à l'occidentalisation du discours religieux dans les églises des roumains. Dans l'élaboration de ses prédications, le théologien uniate, qui a fait ses études à Rome et à Vienne, a combiné harmonieusement le modèle des sermons du moine jésuite Paolo Segneri avec les traditions homilétiques byzantine et roumaine. Par leur contenu, par leur forme et par leur présentation orale, les 129 prédications publiées par P. Maior ont changé profondément le discours homilétique roumain qui est devenu un moyen d'éducation religieuse et civique des chrétiens et un modèle d'organisation stylistique, rhétorique et linguistique pour la conception du discours religieux des roumains.

Toţi cei patru corifei ai Şcolii Ardelene au făcut studii teologice, începute la Blaj şi continuate apoi la Viena şi la Roma. Cu excepţia lui Ion Budai-Deleanu, care a preferat viaţa laică, ceilalţi trei: Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior au optat pentru viaţa monahală, primii doi rămînînd călugări, în vrerme ce Petru Maior a trecut la preoţie, în 1784, ocupînd funcţia de paroh şi protopop al Reghinului timp de 24 de ani, pînă în 1809, cînd a fost ales şi apoi numit cenzor al secţiei române a Tipografiei Universităţii din Buda, demnitate culturală foarte înaltă, ce se acorda numai intelectualului considerat a fi, la timpul respectiv, cel mai de seamă cărturar român din Ardeal. A deţinut această funcţie pînă la sfîrşitul vieţii, în anul 1821. Înaintea lui, pe acelaşi post a funcţionat Samuil Micu (1804-1806), iar Gh. Şincai a fost, un timp, corector la instituţia respectivă.

Autorii monografiilor şi studiilor consacrate Şcolii Ardelene au analizat şi au relevat, în detaliu, contribuţia acestei mişcări socioculturale la emanciparea românilor transilvăneni şi la iniţierea procesului de modernizare în spirit latino-romanic a limbii române literare, ceea ce a însemnat, de fapt, deschiderea drumului spre integrarea poporului român în comunitatea ţărilor neolatine din apusul Europei. Opera teologică a cărturarilor Şcolii Ardelene a fost, însă, mai puţin cercetată şi, implicit, mai puţin apreciată de lingvişti şi de istoricii culturii

BDD-A113 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:43 UTC)

naţionale. Clericii le-au acordat ceva mai multă atenţie, dar nici aceştia n-au elaborat studii ample, referitoare la toate scrierile religioase ale teologilor ardeleni[1].

Corifeii Şcolii Ardelene, ca şi alţi clerici transilvăneni din aceeaşi perioadă, implicaţi în această mişcare socioculturală înnoitoare, aparţin Bisericii Greco-Catolice din Transilvania, confesiune care a permis , încă din veacul al XVIII-lea, unei părţi a creştinilor de aici să se îndrepte spre lumea catolică din Occident. În acel timp, aceasta era calea cea mai sigură şi mai eficientă de intrare în Europa şi de emancipare socială şi culturală a românilor transivăneni, care, de la adoptarea convenţiei *Unio Trium Nationum,* în 1437, erau trataţi ca etnie tolerată şi subdezvoltată în raport cu maghiarii, secuii şi saşii din Ardeal.

Tinerii ardeleni trimişi la studii în capitala imperiului şi la Roma, îndeosebi la Colegiul „De Propaganda Fide", unde au studiat teologia şi filozofia, urmau să devină teologi de elită ai Bisericii Unite din Transilvania, menirea lor fiind, în principal, să elaboreze textele fundamentale pentru preoţii şi enoriaşii adepţi ai noii confesiuni. Chiar dacă Ion Budai-Deleanu, despre care se spune că ar fi obţinut titlul de doctor în teologie la Erlau (vezi DLit.R, 1979: 127), şi Gheorghe Şincai nu s-au implicat decît sporadic în acest efort, Samuil Micu şi Petru Maior au contribuit, însă, într-o măsură considerabilă la împlinirea acestui deziderat[2].

S. Micu a dat o nouă versiune românească integrală a *Bibliei,* pe care a editat-o la Blaj în 1795, dar mai întîi, în 1779, a publicat *Carte de rogacioni pentru evlavia homului chrestin*, primul text românesc tipărit cu alfabet latin şi cu ortografie românească, iar în 1784 a elaborat şi a tipărit, la Blaj, *Propovedanie sau învăţături la îngropăciunea oamenilor morţi*. Aceste cărţi, fundamentale nu numai pentru oficierea cultului creştin, ci şi ca texte de lectură pentru credincioşi, au fost, fără îndoială, scrierile cu cea mai mare înrîurire asupra contemporanilor din vasta operă a învăţatului blăjean[3].

Textele teologice publicate de Petru Maior reprezintă, de asemenea, partea cea mai cunoscută de către contemporani a operei sale. Cei care i-au studiat şi i-au analizat mai tîrziu cărţile au stăruit, cu deosebire, asupra lucrărilor istorice şi filologice ale cărturarului ardelean, care, desigur, se rînduiesc între cele mai importante scrieri ştiinţifice româneşti de la începutul secolului al XIX-lea,

---

[1] Lucrările publicate pînă acum pe aceasta temă (ex. Comşa 1921, Georgescu 1940, Mladin, Vlad, Moisiu 1957, Radu 1967, Protase 1973 a,b, Chindriş 1997, Stanciu 2003 ş.a) ar putea fi completate cu studii monografice mai aprofundate, extinse la intreaga operă telologică a învăţaţilor transilvăneni, editată sau păstrată în manuscris, precum şi la activitatea lor practică, în calitate de parohi, de profesori la instituţii teologice de învăţămînt, de cenzori şi corectori ai cărţilor româneşti tipărite la Tipografia Universităţii din Buda etc.

[2]Traducerea *Bibliei Vulgata,* sub îndrumarea lui Petru Pavel Aron, constituie doar un eveniment ecleziastic şi cultural important, dar fără efect concret, de vreme ce această operă nu a fost tipărită decît în anul 2005 (vezi ediţia monumentală *Biblia Vulgata, Blaj 1760 – 1761,* I – V, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005).

[3]Opera teologică a lui S. Micu este, însă, mult mai vastă, întrucît "numără circa 60 de titluri, avînd aproximativ 22000 pagini (14200 pagini traduceri + 7800 pagini lucrări originale), din care s-au tipărit numai aproape 4000 de pagini (3300 p. traduceri + 500 p. lucrări originale)" (Mladin, Vlad, Moisiu, 1957: 75).

BDD-A113 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:43 UTC)

ignorînd, aproape total, importanţa scrierilor teologice pe care acesta le-a realizat: *Procanonul* (ms., 1783), *Protopapadichia* (ms.,1795), *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morţi* (Buda, 1809, 315 p.), *Didahii, adecă învăţături pentru creşterea copiilor* (Buda, 1809, 139 p.), *Prediche sau învăţături la toate duminicile şi sărbătorile anului*, 3 vol. (Buda, 1810 – 1811, 680 p.), *Istoria besericei românilor atît acestor dincoace, precum şi a celor dincolo de Dunăre* (Buda, Tipografia Universităţii, 1813).

În istoria omileticii româneşti, cele cinci volume de predici editate de Petru Maior în doar trei ani reprezintă un moment de referinţă major, comparabil doar cu tipărirea, într-un interval de timp identic, a celor trei cazanii din secolul al XVII-lea: *Cazania* de la Alba Iulia (1641), *Cazania* de la Govora (1642) şi *Cazania* lui Varlaam (Iaşi,1643). Dacă aceste din urmă trei cărţi de învăţătură, dar mai cu seamă cazania tipărită de mirtopolitul Varlaam la Iaşi, au pus temeiul discursului bisericesc la noi şi au deschis drum limbii materne în Biserica Ortodoxă a românilor din Moldova, Muntenia şi Transilvania, predicile lui Petru Maior, destinate îndeosebi credincioşilor greco-catolici şi ortodocşi din Ardeal (Radu, 1967: 658-659, 670-671), iniţiază procesul de înnoire şi de aplicare explicită a principiilor retoricii creştine de tip occidental în alcătuirea şi rostirea predicii în limba română.

Prin opera lor omiletică, Samuil Micu şi, mai cu seamă, Petru Maior au determinat o radicală schimbare a conţinutului, a formei şi a rostului predicii nu numai în bisericile românilor din Transilvania, ci şi în cele din Principate. Începutul l-a făcut Samuil Micu, prin cele şapte predici originale şi două traduceri publicate în 1784, pe care preoţii greco-catolici şi ortodocşi le-au acceptat şi le-au folosit deopotrivă, mărturie fiind şi cele patru ediţii succesive ale *Propovedaniilor*. Odată cu editarea predicilor lui Petru Maior, după ce, în prealabil, cele mai multe au fost rostite de autor în bisericile din ţinutul Gurghiului, discursul religios în limba română cunoaşte o schimbare semnificativă, care va fi determinantă pentru evoluţia omileticii româneşti.

Samuil Micu şi Petru Maior, ca şi ceilalţi clerici care i-au urmat, considerau predica nu numai cel mai important mijloc de propovăduire a moralei şi învăţăturii creştine, scop avut în vedere, aproape exclusiv, de autorii vechilor cazanii, ci şi o modalitate eficientă de a face educaţie civică şi intelectuală tuturor categoriilor de enoriaşi: tineri sau bătrîni, bogaţi ori săraci, culţi sau ignoranţi etc. Cei doi au ţinut să precizeze acest lucru în prefeţele cărţilor pe care le-au editat şi, nu o dată, chiar în conţinutul predicilor. Dacă îngăduitorul călugăr S. Micu îşi formulează îndemnurile pe un ton mai blînd, severul protopop Petru Maior le cere preoţilor să transforme predica într-un mijloc eficient de propovăduire a învăţăturii lui Hristos şi de educare a enoriaşilor în conformitate cu cerinţele moralei creştine şi ale eticii sociale iosefiniste: „...nu fireţi fără nevoită grije către poporenii voştri: rugaţi, propoveduiţi, dojeniţi, ameninţaţi, certaţi. Nu vă odihnireţi pănă ce nu se va da deplin deatornica slujbă lui D<u>mnezeu de la toţi poporenii voştri, pănă ce nu vor înceta obiceiurile cele rele din poporul vostru, pănă ce nu se vor desrădăcina pisma,

BDD-A113 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:43 UTC)

vrăjmăşiile dintră poporenii voştri, până ce nu se vor stinge necurăţiile dintră poporenii voştri, până ce mai vîrtos tinerii nu se vor învăţa bine întru învăţătura cea creştinească" (Maior,I,1810: 6-7), iar în *Didahii,* adresîndu-se părinţilor, le cere imperativ: „...faceţi pre fiii voştri oameni buni, cetăţeni buni, creştini buni" (Maior,1809 b: 11). Afirmaţiile de mai sus conţin, pe lîngă îndemnul tradiţional la respectarea credinţei şi a moralei creştine, şi coordonatele de bază ale programului educativ imperial (cf. Protase, 1973 b: 28).

Spre deosebire de cazanii, care aveau rostul de a explica semnificaţia textului biblic şi de a-i determina pe enoriaşi să fie buni drept-credincioşi, în propovedaniile lui Petru Maior identificăm, ca element inovator, „o adevărată «etică» a morţii, punct de plecare necesar lui pentru formularea normelor morale din cadrul raporturilor dintre credincios şi sine, credincios şi aproapele, credincios şi societate, elementele de etică socială apărînd adesea ca derivări ale unor consideraţii cu caracter general-uman" (Protase, 1973 b: 33). În cest sens, el spune: „Lumea iaste adîncul fărădelegilor! Să umblăm prin toate staturile şi cetele oamenilor, vom vedea că toţi sînt întru răutate puşi. Pre ulițe mai multe jurămînturi şi sudălmi se află decît pietri. În divanuri, întră judecători direptatea e vîndută, căutarea în faţă mai mult cumpăneşte; boierimea în chieltueli netrebnice, în mîndrie şi în mîncări fără saţiu iaste răvărsată, pre supuşi fără milă îi trage, îi smulge, îi stoarce, îi beleşte; stăpînitorii nu spre folosul cel de obşte, ci spre al său priveghiază; pentru aceaia norodul fără sfială păcătuiaşte, fieştecăruia i slobod a trăi cum îi place. Ostaşii în tabără cu răotatea năravurilor pe tineri scăndălisesc, pe cei căsătoriţi cu răpirea jefuiesc; neguţitorii mestecă marfa, preţul negoţului precum le place îl suie, înşelăciunile şi ujurile înmulţesc cu sutele, toţi la scumpete silesc. În tocmele şi în contracturi nu e nici o credinţă, fac datorii fără treabă, care în veci să nu le mai plătească" (Maior, 1809a: 111). Integrarea frecventă în discursul omiletic a faptelor şi întîmplărilor din viaţa cotidiană şi din istoria socială reprezintă, de asemenea, o noutate importantă în alcătuirea predicii, în înţelegerea şi în potenţarea mesajului etic al acesteia.

O altă inovaţie, pe care Petru Maior o recomandă cu insistenţă preoţilor, este rostirea liberă a predicii în biserică şi în orice altă împrejurare. Nemaifiind citită, precum cazania, predica devenea mai interesantă şi mai atractivă pentru ascultători, întrucît preotul putea să le capteze mai bine atenţia prin intonaţie, prin gestică şi prin improvizaţii de comunicare menite să îmbogăţească şi să nuanţeze sensurile discursului. După el, propovedaniile citite din cărţi nu-şi ating scopul ca „cele zise de rost, pentru că cele de prin cărţi sînt numai într-un chip hotărît întocmite, iară firile şi minţile oamenilor sînt de multe feliuri. Drept aceaia, una foloseşte la un feliu de oameni, alta la alt feliu de oameni; iară cel ce propoveduiaşte de rost se sloboade şi se întocmeşte după masura priceperii şi lipsa ascultătorilor, pre carii anume va să-i folosească cu propovedaniia sa" (Maior, 1809a: [VII-VIII]).

Una dintre preocupările de căpetenie ale cărturarilor Şcolii Ardelene a fost unificarea şi modernizarea în spirit latino-romanic a limbii române literare. Dacă în textele ştiinţifice şi în celelalte scrieri laice ale învăţaţilor transilvăneni această

BDD-A113 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:43 UTC)

preocupare este evidentă, mai ales la nivel lexical, în textele bisericeşti este mai puțin detectabilă, lucru firesc de vreme ce limba şi stilul cărților religioase sînt mai supuse tradiției decît în celelalte categorii de scrieri. Totuşi, în omiletica lui Petru Maior găsim semne evidente de înnoire lingvistică şi stilistică, ilustrate de grija autorului pentru claritatea, precizia şi expresivitatea comuncării. De altfel, cărturarul poliglot, bun cunoscător al omileticii apusene, îşi mărturiseşte intenția de a înnoi, cu masură, limbajul predicilor sale atunci cînd îşi motivează, cu argumente latiniste, opțiunea pentru termenul *predică*, utilizat în locul mai vechiului şi tradiționalului *cazanie,* împrumutat din slavă: „Cuvîntul acesta, *predică*, e cuvînt vechiu românesc, carele părăsîndu-se oarecînd, se împrumută alt cuvînt, de la sîrbi, şi învățătura carea se făcea dumineca sau întru altă sărbătoare în besearică cu cuvînt strein se anumi *căzanie*. Ci, de vreame ce sîrbii, ca să-şi întoarcă împrumutul, acum au priimit cuvîntul nostru cel vechiu românesc, în gura lor, şi de obşte le place a chiema zisa învățătură *predică*, pentru ce noi să nu luom iarăşi cuvîntul nostru şi, precum sîrbii, aşa şi noi mai cu cădință decît sîrbii să ne întrebunțăm cu dînsul? Că ruşine ar fi noao, străinii să se desfăteze cu ale noastre, şi noi să nu ştim preți ale noastre, care le avem de la vechii strămoşii noştri. Pentru aceaia eu, lăpădînd cuvîntul strein *căzanie*, am pus în fruntea cărții aceştiia titula *Prediche*" (Maior, I, 1810: [IV-V]). Găsim aici prima formulare a crezului latinist mărturisit, în scris, de Petru Maior.

Scriindu-şi predicile pentru toți românii: din nordul şi din sudul Dunării, greco-catolici şi ortodocşi, Petru Maior s-a folosit de varianta unitară a limbii române culte din cărțile tipărite după 1750, pe care s-a străduit să o dezvolte folosind atît forme şi termeni populari cu circulație mai largă în spațiul românesc, cît şi neologisme împrumutate, cu precădere, din latină şi din italiană, dar şi din alte limbi europene, dacă aparțineau vocabularului internațional. Preocupat, ca şi ceilalți teologi ardeleni, de accesibilitatea scrierilor sale religioase, Petru Maior a recurs cu prudență şi numai atunci cînd a considerat că este necesar la neologisme şi regionalisme mai puțin cunoscute. Spre deosebire de cărțile cu conținut laic, îndeosebi cele de economie, traduse ori prelucrate de el, unde abundă neologismele, în predici acestea apar mai rar şi numai dacă aparțineau ori tindeau să intre în varianta cultivată a limbii române. Totuşi, putem observa şi în omilii străduania autorului de a supune limbajul bisericesc tradițional unui proces de înnoire, desigur bine temperat, întrucît circulația acestor texte putea sluji la impunerea unor forme şi cuvinte utile pentru unificarea şi modernizarea exprimării cultivate româneşti.

Izbăviți de povara şi de riscurile înlocuirii slavonei cu româna în cărțile bisericeşti şi în oficierea serviciului divin, întrucît această operațiune se încheiase pe la începutul secolului al XVIII-lea, Samuil Micu şi Petru Maior îşi propun să revizuiască, din perspectiva retoricii creştine, forma şi modul de prezentare a predicii adresate enoriaşilor români. Dacă ținem seama de faptul că la şcoala din Blaj, unde a predat Samuil Micu şi a învățat (un an a şi predat, ca profesor) Petru Maior, *poetica* şi *retorica* erau discipline de bază, dar mai ales datorită contactului

BDD-A113 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:43 UTC)

direct, pe care cei doi cărturari poligloți l-au avut cu omiletica Bisericii Catolice, cu scrierile de retorică vechi şi moderne, precum şi cu specialiştii în domeniu de la Universitatea din Viena şi de la Vatican, ni se pare cu totul firească străduania lor de a da o formă nouă, mai cizelată din punct de vedere stilistic şi lingvistic, predicii scrise şi rostite în română. Pentru ei, vechile cazanii româneşti, care descindeau aproape exclusiv din *Cartea românească de învățătură...* a mitropolitului Varlaam, nu mai corespundeau formal şi, parțial, teologic aşteptărilor şi nevoilor fireşti ale românilor greco-catolici.

Protopopul Petru Maior îşi începe impresionanta colecție de omilii cu predicile funebre, întrucît le consideră a fi cele mai apte pentru convingerea ascultătorilor de adevărul învățăturii creştine. În opinia sa, numărul celor care participă la un serviciu funerar este mai mare decît al celor care vin la biserică, între aceştia aflîndu-se şi oameni de condiții socioculturale şi de confesiuni diferite, iar starea lor psihică îi face mai receptivi la spusele preotului care oficiază prohodul (vezi Maior, 1809b: [II]). Adresîndu-se preoților care urmau să se folosească de predicile funebre editate de el, Petru Maior le atrage atenția asupra cîtorva obligații fundamentale ce le revin atunci cînd îşi aleg şi rostesc predica:

a) Preoții trebuie să aibă o bună cultură teologică, iar dacă nu o au, ar fi necesar să citească măcar toate predicile incluse în volumele respective, ca să poată alege textul cel mai potrivit pentru fiecare ocazie.

b) Alegerea predicii să se facă în funcție de calitatea şi pretențiile ascultătorilor. Pentru oamenii simpli, el le recomandă, ca şi Samuil Micu, să recurgă la propovedanii „cu curgere de graiu mai de jos" (Maior 1809a: [IV]), iar pentru cei mai instruiți, cum sînt, de pildă, orăşenii, preotul ar trebui să recurgă la „materia aceea care iaste în propovedaniile cele ce sînt după adîncul ritoricesc țesute" (Maior, 1809: [V]).

c) Preotul este obligat să citească atent predica pe care o alege, să-i pătrundă înțelesurile şi să o adapteze în funcție de calitățile şi defectele celui la căpătîiul căruia o rosteşte.

d) Preotul trebuie să capteze atenția tuturor ascultătorilor, inclusiv a celor care au venit acolo „ca să cîrtească asupra curgerii graiului propoveduitorului", dar care, „îndulcindu-se de rîul cel ritoricesc, au ascultat cu luare-aminte adevărul cel vecinic, carele pătrunzindu-i cele din lontru ale inimii lui, cu darul D<u>hului sf<î>nt, mai îndreptat s-au întors acasă decît unii cărora li se părea că ei pentru evlaviia s-au adunat la auzirea aceştii propovedanii" (Maior, 1809a: [V-VI]).

e) Obținerea adeziunii ascultătorului la mesajul transmis de propovedanii poate fi asigurată îndeosebi prin „măestria ritoriei cu care sînt întocmite" (Maior, 1809a: [VI]) atît de cel care le-a publicat, cît şi de cel care le-a reprodus oral în fața ascultătorilor.

Pornind, probabil, de la predicile călugărului iezuit Paolo Segneri, pe care le-a studiat în perioada cînd a învățat la Colegiul „De Propaganda Fide" din Roma, unele dintre lucrările acestuia aflîndu-se şi în biblioteca Seminarului din Blaj (vezi Georgescu, 1940: 13-22; Radu, 1967: 671; Laura Stanciu, 2003: 210), Petru Maior

BDD-A113 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:43 UTC)

a realizat o operă omiletică impresionantă nu numai prin cantitate (129 de predici), ci şi prin calitate. Chiar dacă unii cercetători au susținut că predicile publicate de învățatul ardelean sînt, în întregime, traduceri după Paolo Sagneri, poate şi după alți oratori ecleziastici mai vechi sau mai noi (Oct. Bârlea 1948: 132), iar Petru Maior nu-şi asumă niciodată paternitatea, precizînd pe foaia de titlu a fiecărui volum că predicile sînt *culese* de el, ar trebui să admitem, totuşi, că preotul cărturar a tradus, a adaptat şi a creat predici după modelul celor pe care le-a găsit în omiletica apuseană din vremea lui, dar şi în cea antică sau în cea românească, pentru că, deşi era greco-catolic, el nu a ignorat omiletica ortodoxă de tip bizantin (cf. Radu, 1967:671; Laura Stanciu 2003: 211-212). Dar, aşa cum afirmă Laura Stanciu, învățatul ardelean „s-a detaşat [...] de climatul tradițional şi a exemplificat prin opera sa omiletică o deschidere diferită spre alt orizont cultural", aflat sub semnul „iluminismului catolic" şi „sub impactul modelelor oferite de literatura occidentală a vremii şi a programului reformist austriac, întemeiat, în mare măsură, pe ideile Reformei catolice, ce-şi propunea o ameliorare a vieții culturale prin pastorație spre asimilarea treptată a laicității, dar care s-a dovedit, în acelaşi timp, perfect încadrabil formulelor pietății, specifice barocului catolic" (Stanciu, 2003: 217).

În această împrejurare, era firesc ca Petru Maior să nu-şi organizeze discursul funebru, duminical sau ocazional numai după modelul textului biblic sau al sfinților părinți recunoscuți ca mari oratori, ci să recurgă şi la preceptele retoricii creştine şi ale celei laice, care-i permiteau să-şi alcătuiască predica în funcție de interesul şi de puterea de înțelegere a auditoriului.

Convins, ca şi ceilalți cărturari ai Şcolii Ardelene, că românii transilvăneni vor putea dobîndi drepturi sociale şi respectul celorlalte naționalități din Transilvania mai cu seamă prin învățătură, Petru Maior a recurs la predică nu numai pentru a transmite şi a tălmăci învățătura creştină, ci şi pentru a face educația continuă a enoriaşilor pînă la sfîrşitul vieții fiecăruia dintre aceştia. De aceea, îşi recomanda opera omiletică editată între 1809 şi 1811 nu numai preoților, ci şi tuturor credincioşilor, ca text esențial de lectură şi de educație creştină şi civică.

3. În analiza structurii lingvistice şi a expresivității textelor religioase, care sînt, prin excelență, traduceri şi prelucrări după originale străine, contează mai puțin modelul urmat de cel care a transpus în română textul sacru decît capacitatea acestuia de a mînui limba română şi mai ales măiestria stilistică şi retorică de a comunica şi de a se face ascultat în această limbă.

Chiar dacă Petru Maior n-a avut preocupări teoretice în domeniul retoricii, din predicile sale reiese că avea o bună pregatire în acest domeniu şi, ca protopop, le recomandă preoților să studieze şi să aplice cunoştințele de retorică în adaptarea şi rostirea predicii din amvon.

În toate omiliile sale, sînt respectate secvențele fundamentale obişnuite ale discursului, în general, şi ale celui ecleziastic, în special: *exordiul* sau introducerea, *naratio* sau tratarea şi *peroratio* sau încheierea. Spre deoasebire de cazaniile tradiționale, care încep, de regulă, cu o pericopă mai dezvoltată, ce conține tema

BDD-A113 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:43 UTC)

predicii şi reprezintă suportul întregului discurs, la începutul predicilor lui Petru Maior este reprodus doar un verset din pericopă, echivalent cu o propoziţie sau o frază foarte scurtă, ce conţine, însă, o idee esenţială, pe care predicatorul o dezvoltă făcînd apel şi la alte texte biblice sau la explicaţii izvorîte din meditaţia ori din experienţa sa personală. Formula prin care se adresează auditoriului, care, în *Propovedanii* şi *Didahii* este, de cele mai multe ori, „jalnici ascultători", iar în *Prediche* este „iubiţii miei fraţi", „dragi creştini", „pravoslavnici creştini", „dragul mieu creştine" etc., apare, de obicei, în interiorul primei fraze din exordiu şi se repetă, ca o expresie incidentă, în momentele esenţiale ale predicii. Exordiul, prin care preotul face pregătirea credincioşilor în vederea receptării mesajului, este uneori scurt şi imperativ: „O, amară iaste moartea, jalnici ascultători! Amar mie!"(Maior, 1809a: 117). De cele mai multe ori este, însă, o frază amplă, în care se face o referire generală privitoare la o atitudine sau la un comportament greşit ori chiar imoral: „Precum mulţi părinţi se vor osîndi pentru păcatele care însuşi ei le fac pentru fiii lor, aşea mulţi aşişderea nu vor scăpa de mănia lui D<u>mnezeu, carea, pentru păcatele ce le fac fiii lor, va veni preste ei" (Maior, 1809b: 41). Pentru un auditoriu mai elevat, introducerea poate fi mai dezvoltată, cu trimiteri la învăţăturile sfinţilor părinţi sau ale filozofilor din Antichitate: „Nu e de a întreba, zice Augustin la *Solilocfie,* cap.2, de unde vine moartea, ci mai bine se întrebi de unde nu poate veni? De vreame ce nemica nu iaste în firea lucrurilor cu carea ca cu o unealtă să nu ne poată omorî moartea (Maior, 1809a: 23); „Orice lucru carele desfătează, de va fi faţă, împiiadecă, ca să nu poţi judeca drept despre dînsul de trăbuie să-l alegi au să-l lapezi, de vreme ce acela întunecă mintea cu dragostea sa şi trage cătră sine inima omului. Aşea învaţă Aristotel, vîrful filosofilor, şi aduce înainte trista pildă a troianilor, asupra cărora greu războiu rădicase grecii pentru Elena, ce o ţinea troianii la dînşii" (Maior, 1809b: 88-89).

În predicile lui Petru Maior găsim, ca şi în cazanii, aceleaşi momente ale *tratării*: explicaţia, argumentarea, istorisirea, critica ereziilor şi a comportamentului necreştinesc etc., numai că protopopul ardelean este mai profund şi mai subtil în explicaţii, mai doct în istorisire, mai convingător în argumentaţie şi mai vehement în critică. Deşi în omilii nu se cultivă spiritul polemic, Petru Maior recurge şi la această componentă a retoricii, proprie discursului laic. Totuşi, preferinţa lui se îndreaptă spre tonul didactic, adesea poruncitor, prezent mai ales în *Didahii.* Ca în toate tipurile de discurs, Petru Maior recurge adesea la digresiuni menite să aducă o explicaţie suplimentară temei tratate, dar şi să relaxeze atenţia prea încordată a auditoriului.

În omiletica lui Petru Maior se acordă, ca şi în retorica antică, o importanţă aparte secvenţei finale sau *peroraţiei*. În această parte a predicii se fixează, rezumativ, conţinutul temei abordate în discurs, prin *aplicaţie* se obţine participarea afectivă a credincioşilor la învăţătura transmisă, iar prin *exhortaţie,* aceştia sînt îndemnaţi la îndeplinirea zilnică a învăţăturii date de preot.

La Petru Maior, mai mult decît la vechii autori de cazanii, iese în evidenţă grija pentru claritatea, precizia şi expresivitatea comunicării. Chiar dacă, în esenţă,

BDD-A113 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:43 UTC)

respectă structura şi tradiţia limbajului bisericesc din epoca veche, el manifestă şi chiar îşi mărturiseşte o tendinţă de înnoire a mijloacelor de exprimare, cel puţin la nivel lexical. În acest scop, teologul transilvănean apelează atît la împrumuturi din latina cultă, cît şi la termeni regionali şi arhaici, îndeosebi la cei moşteniţi din latină, dar nepreluaţi de româna literară modernă. Iată numai cîteva exemple: a. neologisme: *apostrofi, cauză, contract, dedicaţie, esemplu, predică, scăndălisi* etc.; b. termeni arhaici şi dialectali, păstraţi din lainã: *ajun* „post", *astruca* „îngropa", *custa* „a trăi", *stîlpări* „ramuri verzi, crenguţe sfinţite de preot" etc. Trebuie să precizăm, însă, că atît neologismele, cît şi termenii dialectali sau arhaici folosiţi de Petru Maior se găsesc, mai mult sau mai puţin frecvent, şi în scrierile altor învăţaţi români din Transilvania şi chiar din Principate.

Limbajul figurat, alcătuit din epitete, comparaţii, metafore, metonimii, alegorii, hiperbole etc., reprezintă o componentă esenţială a limbajului omiletic folosit de cărturarul ardelean. La el, însă, aceste elemente ale comunuicării expresive sînt, adesea, mai rafinate, mai elevate şi mai eficient incluse în context. Dintre toate, comparaţia îi oferă cele mai numeroase şi variate posibilităţi nu numai de mlădiere stilistică , ci şi de nuanţare, de clarificare şi amplificare semantică a discursului. Alese în funcţie de tema predicii, dar şi de condiţia socioculturală a auditoriului, comparaţiile sînt luate din realitatea şi din experienţa comună a credincioşilor sau din surse cărturăreşti elevate, ca în exemplele următoare: „[...] omul ce moare cunoaşte că în clipa aceasta se sfîrşeşte viaţa şi acum desmierdările şi poftele lumii ca fumul pier" (Maior, 1809a:107; „Eşind Domnul H<risto>s din Erihon, unde făcuse multe minuni, vinea ca să între în Ierusalim biruitoriu, însă nu cu fală, precum fac împăraţii cei pămînteşti, nu vru a întra şăzînd într-un car tras de tigri, precum odinioară împăratul Caligula, sau tras de lei, precum împăratul Marc Antonie, sau tras de elefanţi, precum Pompeiu, sau de cerbi, precum împăratul Avrelian" (Maior, I, 1810: 93-94).

Figurile stilistice de tip retoric, precum: apostrofa, exclamaţia, interogaţia retorică, invocaţia retorică, repetiţia, antiteza, inversiunea, eufemismul, reticenţa, suplicaţia etc., ocupă, de asemenea, un loc aparte în structura lingvistică a discursului propus de Petru Maior. Cele mai frecvente sînt exclamaţia, interogaţia retorică şi apostrofa: „O, vai! mă tem să nu gîndească aceasta: o, Mîntuitoriule Is<us>e H<ristoa>se! Iată eu, plin de păcate şi gol de fapte bune, sînt înstreinat de la tine! O, de ţ-aş fi slujit aşea cu sîrguinţă ţie precum am slujit poftelor lumeşti, o, cît mai cu mîngăiare aş muri!" (Maior, 1809a: 104); „Dacă a nu pedepsi păcatul atîta fu de neplăct lui D<u>mnezeu, ce va fi a lăuda păcatul? Ce va fi a spori păcatul? Ce va fi a încredinţa păcatul? Ce va fi a se face începătoriu blăstămat păcatului? Putea-vor, oare, ticăloşii aceştia părinţi avea nădejde de spăsenie?" (Maior b:16); „Unde e mintea voastră, creştinilor, carii întru acesta chip creşteţi şi grijiţi pre fiii voştri, pre născuţii voştri. Vreţi voi mai bine să faceţi bucurie diavolilor cu creşterea fiilor voştri? Şi vreţi voi mai bine să se osîndească născuţii voştri la munca cea vecinică a tartarului cu diavolii împreună, au să se fericească de-a pururea în raiu cu îngerii?" (Maior, 1809b: 87-88) etc.

BDD-A113 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:43 UTC)

În literatura omiletică românească din epoca veche şi premodernă, doar *Didahiile* lui Antim Ivireanul sînt comparabile, sub aspect stilistic, cu predicile lui Petru Maior. Nefiind, însă, tipărite decît spre sfîrşitul secolului al XIX-lea, didahiile rostite de mitropolitul muntean, deşi sînt mult superioare vechilor cazanii, n-au putut influenţa discursul omiletic românesc în masura în care au făcut-o predicile publicate de Petru Maior între 1809 şi 1811.

În concluzie, putem afirma că discursul religios propus şi practicat de Petru Maior, dar şi de ceilalţi teologi ai Şcolii Ardelene, marchează trecerea de la cazania tradiţională la predica românească modernă, mai bine structurată din punct de vedere formal şi mai bogată din punct de vedere ideatic, cu o finalitate morală, teologică şi etică mai precisă. După cum sublinia Laura Stanciu (2003: 214), „Maior s-a detaşat [...] de climatul tradiţional şi a exemplificat prin opera sa omiletică o deschidere diferită spre un alt orizont cultural, ce a prilejuit desacralizarea parţială a temelor generale privitoare la morală şi viaţă, compatibile cu pragmatismul iluminist".

Bibliografie

1. Izvoare

Maior, 1795 = Petru Maior, *Protopapadichia* (1795) , Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Ioan Chindriş, Cluj-Napoca, Clusium, 1997

Maior, 1809a = Petru Maior, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morţi,* Buda, 1809

Maior, 1809b = Petru Maior, *Didahii, adecă învăţături pentru creşterea copiilor*, Buda, 1809

Maior, 1810 = Petru Maior, *Prediche sau învăţături la toate duminicile şi sărbătorile anului*, partea I-III , Buda, 1810-1811

Maior, 1813 = Petru Maior, *Istoria besericei românilor atît acestor dincoace, precum şi a celor dincolo de Dunăre*, Buda, Tipografia Universităţii, 1813; vezi şi ed. Ioan Chindriş, Bucureşti, Viitorul Românesc, 1995

Micu, 1784 = Samuil Micu, *Propovedanie sau învăţături la îngropăciunea oamenilor morţi*, Blaj, 1784

2. Studii

Bârlea, 1948 = Oct. Bârlea, *Ex Historia Romena: Ioannes Bob. Episcopus Fagarasiensis (1783-1830),* Frankfurt/Main, 1948

Chindriş, 1997 = *Studiu introductiv* la Petru Maior, *Protopapadichia*, Ediţie îngrijită de Ioan Chindriş, Cluj-Napoca, Clusium, 1997

Comşa, 1921 = Gh. Comşa, *Istoria predicei la români*, Bucureşti, 1921

DLit.R, 1979 = *Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1979.

Georgescu, 1940 = Ioan Georgescu, *Un izvor literar al lui Petru Maior: Paolo Segneri*, ***Quaresimale***, în „Studii italiene", 1940, nr. VII, p. 13-22

Mladin, Vlad, Moisiu, 1957 = N. Mladin, I. Vlad şi Al. Moisiu, *Samuil Micu Clain – Teologul*, Sibiu, 1957

Munteanu, 1960 = *Opera canonică a lui Petru Maior*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXVIII, 1960, nr. 9-10, p.791-816

Protase, 1973 a = Maria Protase, *Petru Maior: un ctitor de conştiinţe*, Bucureşti, Editura Minerva, 1973

Protase, 1973 b = Maria Protase, *Opera omiletică a lui Petru Maior*, în „Mitropolia Ardealului", XVIII, 1973, nr. 1-2, p.28-38

Radu,1967 = A. Radu, *Opera omiletică a lui Petru Maior*, în „Studii teologice", seria a II-a, XIX, 1967, nr. 9-10, p. 656-673

Stanciu, 2003 = Laura Stanciu, *Biografia unei atitudini: Petru Maior (1760-1821),* Cluj Napoca, Editura Risoprint, 2003

BDD-A113 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:43 UTC)